

УПУТСТВО ЗА ПИСАЊЕ ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Мр Даница Игрутиновић

Фигуре материјалног и телесног у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовео комисију Наставно-научно веће Филозофског факултета, на седници 13. јуна 2014.   2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду и Филолошки факултет Универзитета у Београду, у звање изабран 31. марта 2006.   др Новица Милић, редовни професор за ужу научну област Теорија и семиологија медија, Факултет за медије и комуникације Универзитета Сингидунум, Београд, 2008   др Владислава Гордић Петковић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, у звање изабрана 24. октобра 2008, менторка
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Даница (Никола) Игрутиновић   2. Датум рођења, општина, република: 13. 04. 1982. Савски венац (Београд), Србија   3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: Децембар 2008. године; Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду: Вода као метафора у књижевности британског модернизма: <i>Срце таме, Пуста земља, Уликс и Ка светионику</i>.   4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Англистика, наука о књижевности, енглеска књижевност
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Фигуре материјалног и телесног у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.   1. Увод (Introduction) стр. 46-49   2. Проблем материје (What's the Matter with Matter?) стр. 50-72   3. Материја у ренесансном неоплатонизму (Matter in Renaissance Neoplatonism) стр. 73-86   4. Тамница (The Prison) стр. 87-141   5. Узношење (Ascent) стр. 142-179   6. Еноза (Henosis) стр. 180-200   7. Силазак (Descent) стр. 201-267   8. Ништавило (Nothing) стр. 268-303   9. Теургија (Theurgy) стр. 304-345   10. Наслеђе дуализма: закључак (The Legacy of Dualism: A Conclusion) стр. 346-374   Библиографија – стр. 360-375   Број страна: 375, поглавља: 10, слика: 6 (илустрације су уметничке слике преузете из јавног домена)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У својој докторској дисертацији **Фигуре материјалног и телесног у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама** кандидаткиња мр Даница Игрутиновић усредсређује се на метафизички концепт који је у основи ренесансног (а и сваког другог) неоплатонизма: у питању је хијерархијска и родно детерминисана дихотомија дух/материја, чије се манифестације у ренесансном неоплатонизму често занемарују или погрешно приписују хришћанским утицајима. Ауторка тезе усредсређује се на анализу присуства дуалистичких концепта ренесансног неоплатонизма у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама, али се у истраживању користи и увидима теоретичара различитих провенијенција: оних који припадају феминизму, новом историзму, деконструкцији и психоанализи. У већем делу дисертације примењује се феминистичко читање метафизике, будући да је мапирање родно заснованих хијерархија и стереотипа једна од импликација метафизичког дуализма духа и материје.

Друго и треће поглавље дисертације дају кратки осврт на развој дуализма дух/материја и самог концепта материје кроз историју европске филозофије и религије. Концепт хаотичне и мрачне материје која је доживљена као женски принцип, супротстављен идеји маскулино детерминисаног, рационалног и светлог духа, прати се у другом поглављу од својих зачетака у орфизму, дионизијским и елеузинским мистеријама и питагорејском покрету, преко свог најутицајнијег заступника Платона и његових следбеника, са посебним освртом на неоплатоничаре, до многобројних дуалистичких покрета који су под њиховим директним или индиректним утицајем ницали диљем античког и средњовековног света. Радикални или еманативни, прокосмички или антикосмички, дуализам духа и материје – преношен кроз списе и усмена учења херметичара, гностика, манихејаца, богумила и катара, па каткад и кроз само хришћанство, које му је званично супротстављено – показује се као непрекинута нит у историји европске цивилизације.

У оквиру ренесансног неоплатонизма, указује мр Даница Игрутиновић, може се издвојити неколико разнородних струја („чист“ неоплатонизам, магија, алхемија, гностицизам, кабала и херметизам), које су све засноване на дуализму духа и материје и карактерише их амбивалентан однос према телу и космосу. У питању је типологија која обухвата три широко постављене категорије: пад духа у материју као креативни чин љубави из кога настаје космос; пад у кал материје; љубавни спој духа и материје у ком супериорни али беневољентни маскулини дух својевољно својим одразом формира инфериорну али пријемчиву феминину материју. Ове три опције се огледају у Шекспировим делима која су појединачно анализирана у централном делу дисертације који се састоји од компаративне анализе приступа материјалном и телесном у, с једне стране, различитим струјама ренесансног неоплатонизма и, с друге стране, Шекспировим делима, најпре трагедијама и проблемским драмама, како је тема дисертације и омеђена.

Истраживање антикосмичких ставова према материјалном и телесном у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама доводи до закључка да су они у складу са антикосмичким учењима гностика, манихејаца, богумила, катара, и песимиста међу неоплатоничарима. Ауторка рада подсећа да јунаци Шекспирових трагедија и проблемских драма (Хамлет, Ромео, Клеопатра, Лир, Глостер, Тит Андроник) свет и тело експлицитно доживљавају као тамницу душе, а често се таква осећања и поређења јављају кад се јунаци нађу у правој тамници, као рецимо Ричард Други, Лир, Малволио, Клаудио и Барнадин. Игрутиновићева представља светове драма као што су *Хамлет*, *Магбет*, *Краљ Лир* и *Мера за меру* као алегоријске приказе неоплатоничарског пакла у коме влада хаос мрачне материје, а њихови владари-узурпатори су зли демијурзи. Примећује се двојака субверзивност – у религијском и политичком смислу – коришћења фигуре краља као демијурга, као и чињенице да помоћ утамниченима у његовом мрачном домену увек долази споља, обично у фигури докетског Христа, који долази да пробуди успаване искре (Војвода у *Мери за меру*, дух Хамлетовог оца, Корделија у *Краљу Лиру*).

Многи Шекспирови јунаци избегавају да "упрљају руке", и радије него да се морално огреше они ће се одрећи свих овоземаљских преимућстава, између осталог и љубави, што се у поглављу, „Узношење“ показује, опет у неоплатоничарском дискурсу, као потенцијално погрешан корак. У неоплатонизмом инспирираној ренесансној теорији љубави коју заговарају Фичино и Бруно, управо се кроз еротско достиже божанско, али уз упозорење да еротски потицај мора долазити од небеске, а не земаљске Венере. Анализом Шекспирових дела ауторка доказује да се примери успешног еротског уздизања од материјалног и телесног могу наћи углавном у

комедијама, док је у мрачнијим драмама фигура небеске Венере увек бар донекле проблематизована, као што је то Дездемона у *Отелу*. Ауторка такође долази до закључка да је ерос дуализма по дефиницији нарцисоидан, јер је увек тежња истог за истим – духа за духом, раздвојеним самим од себе Другим материје – и да је оваква идеализована љубав непријатељски настројена према жени и женској телесности.

Поглавље „Еноза“ бави се стањем које представља крајњи циљ дуалистичке еротске жудње, а то је мистично стапање сваке искре са божанским извориштем. Иако је ниједна правоверна монотеистичка религија не признаје као легитимни циљ верника, еноза је експлицитно постављена као исходиште сваке душе у систему „хришћанског“ неоплатонизма који је осмислио Марсилио Фичино, било као исход чисте контемплације или ватрене жудње. Код Шекспира се, како показује Даница Игрутиновић, фигура енозе јавља углавном у овом другом облику, и то никада без амбиваленције у односу према еротском. Постоји неколико аспеката еротске енозе: брисање граница између љубавника и вољеног, онострани природа „истинске“ љубави, повезаност сексуалности и смрти, непостојање идентитета и ништавило смрти као крајњи циљ и исход сваке жудње. Ови се се видови еротске енозе у раду истражују на примерима из Шекспирових трагедија и проблемских драма (*Хамлет*, *Ромео и Јулија*, *Отело*, *Троил и Кресида*, *Мера за меру*, *Јулије Цезар*, *Тимон Атињанин*), а ауторка рада долази до закључка да Шекспир увек задржава амбиваленцију према еротском и да се свака еротска смрт може тумачити и као еноза и као пад.

Осмо поглавље докторске дисертације, „Ништавило“, бави се феноменом неоплатонске првобитне материје (*prima materia*), која је увек дефинисана као женско – у неоплатонизму је Хеката идентификована са материјом, а фигура Хекате се и у микрокосмосима Шекспирових драма показује као права владарка пакленог простора злог узурпатора (Леди Магбет, Тамора, па чак и Гертруда). Феминина детерминисаност праматерије огледа се код Шекспира и у вишезначном и често понављаном „О“ или „0“ – које може бити математички изражено ништавило праматерије, али и ознака за вагинални отвор. Овом вишезначју доприноси и чињеница да се реч „nothing“ („ништа“), увек злокобно значајна реч код Шекспира, могла у језику Шекспирове Енглеске користити у оба смисла. „О“ је и ознака за материцу у којој се људско биће, по тадашњим теоријама, здушно прихваћеним од стране неоплатоничара, материјализује од очевог духа и мајчине материје, и тиме материнство добија изразито негативне конотације, па се мајка сматра чиниоцем смртности, и отуд се материца често повезује са гробницом и лексички и семантички („womb/tomb“).

Ауторка открива да се у трагедијама сваки трагични јунак суочава са праматеријом која се појављује дословно уобличена у „О“: примери за ову фигуру су паклена јама у шуми вишеструко повезана са Тамором у *Титу Андронику*, гробница породице Капулети у *Ромеу и Јулији*, вештичији котау у *Магбету*, као и спиритуално путовање, обележено патњом, кризама идентитета и сазревањем кроз који пролазе Лир и Тимон Атињанин. Хамлет се спушта у три градирана понора праматерије у свом трагању за чиниоцима нестабилности у Данској: Офелијина соба, Гертрудина одаја, и на крају отворени гроб у који ускаче. Суочавање са материјалном основом космоса, премда у трагедијама највише служи томе да илуструје пропаст јунака и његовог света, може довести јунака и до неке врсте регенерације и поновног рођења, као што је случај са краљем Лиром.

Суочавање са неформираним материјом може навести неоплатоничарског јунака на амбицију да у тај мрачни хаос унесе ред и лепоту форме из виших космичких сфера. Тиме се бави поглавље названо „Теургија“. Теургија – која може обухватати ритуале, практичну магију и алхемију, али и друга неименована делања – представља активан напор сваког појединца да уведе ред у космос и, као демијург, и сам формира материју која му је на располагању. Код Шекспира се примери успешне теургије углавном могу наћи у каснијим комадима (такозваним „романсама“), док трагедије и проблемске драме обично приказују обрнут процес, у коме се космос своди на хаос праматерије. Убијање или уклањање успешних теурга, који одржавају ред на свим нивоима – појединац, држава, космос – доводи до пада читавог домена у хаос, као што се може видети у *Мери за меру*, *Хамлету* и *Магбету*. Фигура успешног теурга или мага осликава се као неоплатоничарско сунце које оплођава и формира мртву материју, дајући јој живот, као што је случај са соларним краљем Данканом. Успешан теург је добар краљ, отац, оличење божанства, што се истражује кроз метафору ковања новца, које, као давање свог лика и форме безобличном металу, као право припада управо овим фигурама. Теургија као концепт је уграђена у неколике дискриминаторне идеологије, указује Игрутиновићева: маг може фигурирати као колонизатор који

цивилизује „варваре“ или као кротитељ жена, виђених као инфериорнија бића: у *Бури* се, рецимо, јасно виде оба процеса, као и парадокс по коме је мушкарац који мења и контролише природу (Просперо) моћни маг, док је жена која чини то исто (Сикоракс) представљена као негативан лик и деструктивна сила.

Фокус на феминистичке интерпретације неоплатонистичких учења доводи ауторку тезе до могућности сумарног сагледавања значења и учинка женских ликова. Женске фигуре се у сликама везаним за теургију јављају у две најчешће варијанте. У првој су представнице феминине материје, која у прокосмизму може бити „добра“ уколико је довољно послушна и препуштена формирању од стране маскулиног духа, који тиме постаје директно одговоран за њу, што доводи до појачане анксиозности. Непослушна материја је код Шекспира често представљена кроз фигуре непослушних жена. У неким Шекспировим комадима се побуна кћерки (Шајлокове и Лирових) описује као побуна материјалног и телесног против духа који даје живот. Потенцијално непослушна жена, активним исказивањем љубави пре брака (Дездемона, Јулија, Корделија) даје сигнал оцу и/или мужу да јој је пожуда преча од дужности, може бити одбачена, и ту се осликава друга варијанта женске фигуре – као споне космоса.

Наиме, Шекспирови јунаци, који услед иманентне парадоксалности неоплатонизма никада не могу знати како се односити према женским фигурама, често праве и грешку управо супротну, али исто тако фаталну, као што је пад пред пожудом земаљске Венере, а то је одбацивање женске љубави из страха да је у питању пука пожуда. Испоставља се да је та љубав, као што је случај у *Краљу Лиру* и *Отелу*, али и *Зимској бајци*, била неоплатоничарски златни ланац љубави, спона космоса, која га је држала у хармонији, а да без ње хаос праматерије поново долази. Шекспир овиме деконструише дихотомију љубав/дужност, и то користећи неоплатоничарску метафизику, у којој су оба појма синоними за хармонију космоса коју одржава узвишена божанска љубав. Коделијин одговор Лиру да га воли „ацординг то му бонд“ (дужност и спона су само нека од могућих значења ове речи) тиме добија додатне могуће интерпретације.

Још једна дихотомија коју Шекспир деконструише управо путем неоплатоничарске метафизике јесте, у његово доба популарна, уметност/природа. Оно по чему се неоплатонизам разликује од правоверних монотеизама јесте, између осталог, двојакост схватања природе и неинсистирање на њеној нормативности. Две природе у неоплатонизму, виша и нижа, духовна и материјална, активна и пасивна, кореспондирају са Венером и Хекатом, а ова подвојеност природе се најизразитије испољава у *Краљу Лиру*, али се њене манифестације могу наћи и у *Хамлету* и *Магбету*. Виша природа која култивише нижу као што вртлар култивише врт – што је честа фигура, како код ренесансних неоплатоничара, тако и код Шекспира – поистовећује се са уметношћу.

Позоришна уметност као огледало природе у *Хамлетовој* изјави може се у неоплатоничарском кључу читати и као теургијско уподобљавање ниже природе вишој, а не само као пуки миметски приказ чулне стварности. Драматург се тако показује као теург који оном материјом која му је на располагању манипулише е да би и њу (своје глумце, сценографију и позориште) и публику трансформисао и преуредио по лику више природе која је њему, по платоничарским теоријама божанске поетске инспирације, доступнија. Док у трагедијама теургијске уметничке тенденције остају неиспољене, а њихови несудођени агенти (као што су Лавинија у *Титу Андронику* и Касио и Дездемона у *Отелу*) обогалени и/или убијени, услед чега космос поново постаје хаос, у романсама се појављују и успешни уметници-теурзи. Паулина у *Зимској бајци* и Просперо у *Бури* су можда најбољи примери, који својим „надилажењем“ природе и указивањем на вишу истину путем позоришне илузије показују да је драматург веродостојнији стваралац од демијурга.

У закључку ове дисертације предлаже се детаљније и дубље изучавање утицаја неоплатоничарског концепта материје, као и дихотомије дух/материја, на књижевност и културу, а инсистира се и на синтези неоплатонизма са модерним приступима проучавању књижевног дела.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. A Little More than Kin, and Less than Kind: *Hamlet* as an Investigation into the Problem of Evil, стр. 85-94 у *ELLSIII75 Proceedings*, Београд, 2007. М 33

Овај рад, који је представљен на међународној конференцији Катедре за англистику Филолошког факултета БУ 2005. године, нуди читање *Хамлета* као Шекспировог бављења проблемом зла, односно изнајавењем одговора на питање порекла зла у космосу. Највише се фокусира на антикосмичка објашњења, која се могу наћи у неколиким струјама ренесансног неоплатонизма, по којима је зло нужна последица материјалности космоса, а сам космос суморна тамница.

2. The Afflicted Spirits Here in the Prison: Religious Allegory in *Measure for Measure*, стр. 109-116 у *Philologia 7*, Београд, 2009. М 52

Рад се бави религијским алегоријским тумачењима *Мере за меру*, од правоверних до дуалистичких. Додатно се анализирају родне импликације дуалистичких елемената у драми.

3. Shakespeare's Bed-Trick: From Dian to Helen in One Easy Step, стр. 303-314 у *English Studies Today: Prospects and Perspectives*, Нови Сад, 2014. М 14

Овај рад, представљен на међународној конференцији Катедре за англистику Филозофског факултета УНС 2013. године, нуди ново читање комичног разрешења љубавних заплета у Шекспировим драмама *Мера за меру* и *Све је добро што се добро сврши*. Замена јунакиња у постељи јунака тумачи се кроз призму неоплатоничарске идеје о две Венере, небеској и земаљској. Закључак је да је конзумирање сексуалног односа, сасвим у складу са ренесансним теоријама љубави, превара ниже Венере, која тиме успешно заробљава јунака у свету материјалног и телесног.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ рада, како га је кандидаткиња експлицитно навела, био је да се идентификују они аспекти Шекспирових трагедија и проблемских драма који су у сагласју са дуалистичком метафизиком ренесансног неоплатонизма. У знатном делу дисертације примењено је феминистичко читање метафизике, јер је утврђивање родно заснованих хијерархија и стереотипа једна од импликација метафизичког дуализма духа и материје. Кандидаткиња мр Даница Игрутиновић усредсређује се на метафизички концепт који је у основи ренесансног неоплатонизма: у центру проучавања је хијерархијска и родно детерминисана дихотомија дух/материја, чије се манифестације у ренесансном неоплатонизму често занемарују или погрешно приписују хришћанским утицајима. Ауторка тезе усредсређује се на анализу присуства дуалистичких концепта ренесансног неоплатонизма у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама, али се у истраживању користи и увидима теоретичара различитих провенијенција: оних који припадају феминизму, новом историзму, деконструкцији и психоанализи. У већем делу дисертације примењује се феминистичко читање метафизике, будући да је мапирање родно заснованих хијерархија и стереотипа једна од импликација метафизичког дуализма духа и материје.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА:

Кандидаткиња мр Даница Игрутиновић је значајком увидом у метафизику ренесансног неоплатонизма истражила све аспекте материјалности и телесности у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама, формирајући тако методолошко-формални оквир за истраживање филозофских поставки Шекспировог дела и шекспирологије као науке у другим интерпретативним контекстима. Градећи врло суверено и сигурно теоријски оквир за анализу Шекспировог опуса, кандидаткиња демонстрира ерудицију и доказује компетентност, испољава систематичност, завидан дар књижевне анализе и висок степен стручности у области савремених нараторолошких критичких пракси. Резултати истраживања мр Данице Игрутиновић представљени су у складу са очекиваним захтевима и критеријума науке о књижевности и њене методологије, и у потпуности одговарају критеријумима које пред докторанда поставља израда докторске дисертације

IX	КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
1.	Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме да
2.	Да ли дисертација садржи све битне елементе да
3.	По чему је дисертација оригиналан допринос науци Допринос ове дисертације огледа се у за српску шекспирологију пионирском али темељном и озбиљном подухвату анализе неоплатонистичких дихотомија из перспективе богате интерпретативне лепезе метода и приступа.
4.	Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања У докторској тези нема методолошких недостатака који би утицали на резултат истраживања или коначну структуру текста, а мање интервенције на формалном оквиру и садржају рада неизоставно ће уследити приликом припреме рукописа за штампу, укључујући ту и мање језичке и стилске интервенције.
X	ПРЕДЛОГ:
	На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
	На основу укупне оцене изнесене у овом извештају, комисија предлаже да се докторска дисертација <i>Фигуре материјалног и телесног у Шекспировим трагедијама и проблемским драмама</i> прихвати, а кандидаткињи <i>мр Даница Игрутиновић</i> одобри одбрана
	-

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

проф. др Зоран Пауновић

проф. др Новица Милић

проф. др Владислава Гордић Петковић